

Aggression and Violence by and against Relatives and Partners as Experienced by Clients of Two Therapeutic Communities

KUNC, S.

Department of Addictology, First Faculty of Medicine, Charles University, and General University Hospital in Prague, Czech Republic

Citation | Kunc, S. (2018). Zkušenosti klientů dvou terapeutických komunit s agresí a násilím (na) blízkých osob(ách). *Adiktol. prevent. léčeb. praxi*, 1(1), 8–12.

Abstract | This article presents selected findings of a questionnaire survey conducted as part of “Drug Addiction – Bullies and Victims”, a project implemented by the Sananim organisation. The aim of the project was to find out about the experience and attitudes of clients of two therapeutic communities regarding aggression and violent behaviour, especially in relation

to their families and partners. Conducted from 2015 to 2016, the research supported the introduction of a new therapeutic programme for clients. This paper provides a summary of the general findings from the questionnaire.

Keywords | Aggression – Violence – Family – Survey – Therapeutic Community

Submitted | 28 February 2017

Accepted | 29 January 2018

Grant support | This article was supported by Drug Addiction – Bullies and Victims, a project supported by a programme of the Open Society Fund Prague financed by the Norway Grants.

Correspondence address | Stanislav Kunc, Tusarova 15, 170 00 Praha 7, Czech Republic

standa.kunc@centrum.cz

Zkušenosti klientů dvou terapeutických komunit s agresí a násilím (na) blízkých osob(ách)

KUNC, S.

Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta UK a VFN v Praze

Citace | Kunc, S. (2018). Zkušenosti klientů dvou terapeutických komunit s agresí a násilím (na) blízkých osob(ách). *Adiktol. prevent. léčeb. praxi*, 1(1), 8–12.

Souhrn | Text prezentuje vybrané závěry dotazníkového šetření uskutečněného v rámci projektu „Drogové závislosti – násilníci a oběti“, který byl realizován organizací Sananim, z. ú. Cílem projektu bylo zmapovat zkušenosti a postoje klientů dvou terapeutických komunit pro uživatele návykových látek týkající se agrese a násilného chování především ve vztahu k blízkým

osobám. Výzkum probíhající v letech 2015–2016 ve dvou terapeutických komunitách podpořil zavádění nového terapeutického programu pro klienty. V textu přinášíme shrnutí základních zjištění z dotazníkového šetření.

Klíčová slova | Agrese – Násilí – Rodina – Průzkum – Terapeutická komunita

Došlo do redakce | 28. února 2017

Přijato k tisku | 29. ledna 2018

Grantová podpora | Vznik článku byl podpořen z projektu Drogové závislosti – násilníci a oběti, který podpořila Nadace Open Society Fund Praha z programu Dejme (že)nám šanci, který je financován z Norských fondů.

Korespondenční adresa | Mgr. Stanislav Kunc, Tusarova 15, 170 00 Praha 7

standa.kunc@centrum.cz

1 ÚVOD

Zaměření výzkumu vycházelo ze zakázky Sananimu a rámce realizovaného projektu. Cílem bylo poskytnout zejména zjištění o zkušenostech a postojích specifické cílové skupiny klientů terapeutických komunit, ve kterých byl zaváděn nový terapeutický program. Výsledky měly podpořit základní hypotézy týkající se vysoké míry zkušeností klientů s agresí a násilím a umožnit vytvářet další hypotézy o jejich potřebách a o vhodném způsobu intervence. Cílem výzkumu nebyla širší generalizace výsledků na populaci uživatelů návykových látek, komparace ani statistické ověření hypotéz. V textu předkládáme zjištění týkající se zkušeností z těchto vybraných výzkumných okruhů:

Jaké jsou zkušenosti klientů s rolí oběti agrese a násilí? Jaké jsou zkušenosti klientů s rolí původce agrese a násilí? Nakolik se na zkušenostech s násilím podílely blízké osoby? Jaké osoby se podílely na páčání násilí? Jaké osoby byly oběťmi násilí ze strany klientů? S jakými typy agrese týkajícími se blízkých osob mají klienti zkušenosti?

2 VÝZKUMNÉ METODY A SOUBOR

Základní metodou bylo dotazníkové šetření s kvalitativním předvýzkumem, v jehož rámci probíhaly nestrukturované rozhovory s pracovníky komunit a klienty a na jejichž základě byl navržen výzkumný nástroj. Tím byl **dotazník** obsahující baterie otázek postavených na škálovacích technikách. Použity zde byly zejména Likertovy škály umožňující vyjádřit míru souhlasu či nesouhlasu respondenta s určitým výrokem a dále ordinální proměnné, které zachycovaly míru opakování výskytu určitého jednání či zkušenosti. Výzkumný nástroj byl testován v rámci pilotáže na dvou realizovaných focus groups (v každé komunitě jedna skupina), na kterých proběhlo ověření srozumitelnosti otázek, ochoty a schopnosti respondentů dotazník vyplnit, zejména vzhledem k náročnosti tématu. Výzkumný soubor i populaci tvořili klienti terapeutických komunit Karlov a Němčice (Heřmaň). Bylo shromážděno celkem 77 dotazníků, 5 muselo být vyřazeno pro nedostatečné vyplnění nebo duplicitu (opakované vyplnění jednou osobou). Základní soubor proto tvoří 72 respondentů v různých fázích léčby. Zastoupení pohlaví bylo poměrně rovnoměrné, neboť muži tvořili 46 % a ženy 54 %. Věková charakteristika souboru byla vzhledem ke specifickému zaměření obou komunit poměrně pestrá, nejmladší respondent měl 16 let a nejstarší 49 let, věkový průměr souboru dosáhl 29,4 roku. Nejčastější primární drogou byla stimulancia (pervitin, kokain – 70 %), dále opiáty (zejména heroin – 21 %), v malé míře byli mezi respondenty zastoupeni i uživatelé alkoholu (6 %) a kanabinoidů (3 %).

2 / 1 Zažívaná agrese ze strany blízkých osob

V kategorii závažnějších forem agrese blízkých osob uvádí **časté přinucení pod hrozbou násilí a silné chycení a držení** zhruba čtvrtina klientů, opakovaně byla k ně-

čemu hrozbou násilí přinucena necelá polovina klientů a více než tři čtvrtiny klientů uvedlo zkušenost se silným chycením a držením.

V kategoriích přímého fyzického násilí uvádí **99 % klientů zkušenost s tím, že je někdo blízký udeřil**. Opakované bití zažilo 72 % klientů, u 48 % se nejednalo o výjimečnou situaci a 26 % klientů jí zažívalo často. Nejzávažnější zde zjišťovaná forma násilí se týkala zkušenosti, kdy klientům blízký člověk způsobil bolestivé poranění. **Bolestivé poranění zažily bezmála dvě třetiny klientů, z toho opakovaně bylo bolestivě poraněno 38 %** (občas 24 % a často 14 %). Významné formy násilí ze strany blízkých představují zejména zkušenosti s opakovaným či častým bitím a opakovaným bolestivým poraněním, které se týkají 38–48 % respondentů. **Z toho můžeme usuzovat, že necelá polovina klientů má zkušenost s chováním blízkých, které můžeme označit za opakované fyzické násilí.**

Výsledky ukazují na jednoznačný rozdíl mezi pohlavími již při porovnání podílu těch, kteří nikdy nezažili závažnější násilí od blízkých. Zatímco 42–58 % mužů nikdy nezažilo, že by je někdo blízký k něčemu přinutil hrozbou násilím, opakovaně bil nebo bolestivě poranil, u žen tento podíl činí pouze 13–18 %. Výjimkou je pouze udeření, které od blízkých zažili všichni respondenti s výjimkou 2,6 % žen. Zatímco u mužů vždy větší podíl tvoří ti, kteří závažné násilí od blízkých nezažili nebo jej zažili výjimečně, u žen je tento poměr přesně opačný. Převládá u nich vždy podíl častých a opakovaných zkušeností, největší podíl odpovědí se týká nejzávažnější formy – „často“ (23–44 % žen, u mužů je to pouze 3–15 %). **Ženy tak daleko častěji zažívaly opakované násilné chování ze strany blízkých.**

2 / 2 Blízké osoby jako násilníci

Zkušenosti se situacemi, kdy byl klient obětí fyzického násilí ze strany blízkých osob, jsou velmi rozsáhlé a týkají se nejméně tří čtvrtin respondentů. Relevantní jsou zejména kategorie „nikdy“ (žádná zkušenost, ani „výjimečná“) a kategorie „občas“ a „často“, které poukazují na opakované zážitky v pozici oběti fyzického násilí některé blízké osoby. **Pouze čtvrtina klientů nebyla nikdy napadena partnerem či partnerkou, k fyzickému násilí ze strany partnera či partnerky docházelo opakovaně u více než poloviny respondentů** (občas 23 %, často 30 %). Násilí zažilo někdy u matky 58 % klientů (občas 21 %, často 7 %), otce v pozici původce násilí zažilo 53 % klientů (občas 19 %, často 11 %).

Z hlediska genderu opět pozorujeme výrazné rozdíly mezi muži a ženami, které jsou nejvyšší zejména u napadení ze strany partnera a známého či kamaráda. **Nikdy nebylo napadeno partnerem pouze 6 % žen** (u mužů šlo o 50 %), občas fyzické násilí zažívalo 33 % žen (muži 8 %) a často dokonce 45 % klientek (muži opět 8 %). **Ženy byly častěji vystaveny i násilí ze strany sourozence**, jehož útok někdy zažilo 45 % žen, ale jen 17 % mužů.

Muži naopak byli nejčastěji obětmi násilí ze strany kamarádů a známých – fyzický útok těchto osob nezažilo nikdy 21 % mužů, ženy nebyly nikdy obětmi násilí od kamarádů v 64 % případů. Většina zkušeností s napadením kamarádem u mužů však nebyla opakovaná (výjimečně 46 %, občas 25 %, často 8 %). **Muži měli častěji zkušenost s fyzickým útokem ze strany otce** (někdy bylo napadeno 63 % mužů a 46 % žen).

Z hlediska věkových kategorií se výraznější rozdíly týkaly zejména **střední věkové kategorie 27–36 let, která měla výrazně častější zkušenost s násilím partnera či partnerky** (někdy jej zažilo 91 %, často 43 %). Klienty v mladší kategorii někdy napadl partner v 70 % (často 26 %), starší v 56 % (často 11 %). Naopak mladší kategorie označovala častěji fyzické napadení spolužákem a kamarádem či známým – někdy bylo napadeno 70 % mladších oproti 43 % střední a 44 % starší věkové kategorii.

2 / 3 Klienti jako agresori vůči blízkým osobám

Pro porovnání, nakolik se zkušenosti klientů s agresí a násilím vztahují k pozici oběti a nakolik k pozici agresora, byly zařazeny stejné baterie dotazující se na zážitky respondentů s vlastní agresí vůči blízkým lidem. Výhrůžky násilím a silné držení blízkého člověka někdy použilo 62 %, opakovaně 15–18 %. K úderu blízkého člověka se přihlásilo 71 %, z toho opakovaně udeřilo 18 %. Opakované bití blízkého však uvedlo jen 25 %, z toho plných 21 % spadalo do kategorie „výjimečně“. Nejzávažnější zde zjišťované formy násilí, tedy **bolestivého poranění blízkého člověka, se někdy dopustilo 43 % klientů**.

Odpovědi v této baterii obecně poukazují na poměrně nízkou míru opakovaného přímého fyzického násilí v řádu jednotek procent, což je řádově méně zejména ve srovnání se zážitky týkajícími se pozice oběti. Zajímavé je, že závažnější druhy agrese uváděly mírně častěji ženy než muži.

Ocitl/a jste se někdy v pozici původce fyzického násilí na těchto lidech?

V pozici agresora – původce fyzického násilí vůči blízkým lidem, se nikdy neocitlo pouze 31 % respondentů. **Nejčastěji byli obětí jejich partnerky a partneri** (výjimečně je napadlo 44 %, občas 25 % klientů), dále **známí a kamarádi** (39 % výjimečně, 10 % občas, 7 % často) a konečně **spolužáci** (30 % výjimečně, 12 % občas a 9 % často). Dalšími obětmi fyzického napadení byli nejčastěji **sourozenci**, které někdy napadlo celkem 39 %, což tvoří nejvyšší podíl mezi napadenými osobami z primární rodiny. Z primární rodiny kromě zmiňovaných sourozenců byly dále nejčastěji fyzicky napadány matky (výjimečně či častěji napadení zde uvedlo celkem 28 % klientů), zkušenost s napadením otce uvedlo 16 % klientů. Častějším cílem útoku byli rovněž jiní klienti v pobytových zařízeních – ústavech, věznicích atd., celkem 23 %).

Nejméně napadáni byli z uvedených blízkých osob prarodiče (4 %), jiní příbuzní (7 %) a vychovatelé (9 %).

Z hlediska míry opakování napadení na tom nejhůř byli spolužáci klientů (9 % uvedlo jejich časté napadení) a známí či kamarádi (často je napadalo 7 %). Nejvyšší hodnoty ve variantách „výjimečně“ a „občas“ však dosáhlo napadení partnerky/partnera – 44 % a 25 %.

2 / 4 Zkušenosti klientů spojené s agresí obecně

Další baterie otázek uvedených větou „**Zažil/a jste v poslední době opakovaně situace...**“ směřovala k obtížím, zážitkům a zkušenostem s vlastní agresí vůči ostatním lidem obecně. Zjišťovala zejména opakované zážitky související s prožíváním vzteku a s (ne)schopností seberegulace a zvládání vlastní agrese, uzavřena byla kontrolní otázkou na zážitky spojené s pozicí oběti násilí obecně.

Opakovanou **neschopnost ovládnout svůj vztek a z ní vyplývající velké problémy** zažila někdy naprostá většina klientů (90 %), z toho více než třetina klientů se nedokázala několikrát ovládnout v posledním roce či měsíci. **Opakované nepřiměřené slovní napadení** spojené s následnými pocity lítosti uvádí 97 % klientů, 61 % v posledním roce či měsíci. 46 % klientů muselo opakovaně v posledním roce **nasadit hodně sil, aby někoho neudeřilo**, tuto obtíž nezažilo nikdy 22 % respondentů. 83 % klientů v minulosti někoho **fyzicky napadlo**, z toho 8 % klientů přiznalo opakované napadení během posledního roku. **V pozici agresora – původce fyzického napadení – se nikdy neocitlo pouze 15 % respondentů. V pozici oběti fyzického napadení se nikdy neocitlo pouhé 1 % klientů**, třetina klientů byla fyzicky napadena v posledním roce a dvě třetiny ve vzdálenější minulosti. Respondenti uváděli poměrně malé množství projevených obtíží v posledním měsíci, kdy nikdo nezažil fyzické napadení v pozici oběti ani pachatele. Obtíže s verbální agresí, sebekontrolou a zvládáním vzteku v posledním měsíci zažilo pouze 6–8 % klientů. Výsledky svědčí o tom, že v komunitách se pracovníkům a klientům daří zachovávat bezpečné prostředí a dodržovat kardinální pravidlo zákazu agrese a násilí u této velmi rizikové skupiny.

3 ZÁVĚR

Výzkum umožňuje formulovat závěry, které se týkají klientů dvou terapeutických komunit – širšímu zobecnění brání jak menší rozsah souboru, tak zaměření komunit na specifickou klientelu – starší klienty, dospívající a mladé dospělé a matky s dětmi. Výsledky výzkumu však umožňují zodpovědět základní výzkumné okruhy.

Klienti mají rozsáhlé zkušenosti s agresivním chováním blízkých i dalších osob, a to jak v pozici oběti, tak původce násilí ve většině jeho forem, tedy od verbální po brachiální agrese. Obětí fyzického násilí obecně se někdy

stalo 99 % klientů. Obětí násilí ze strany blízkých v jeho závažnější formě opakovaného bití se stalo 72 % klientů, u téměř poloviny se nejednalo o výjimečné situace a více než čtvrtina klientů ji zažívala často. Bolestivé poranění od blízkého zažily bezmála dvě třetiny klientů, opakovaně bylo poraněno 38 %. Třetina až polovina klientů má zkušenost s chováním blízkých, které můžeme označit za opakované nebo časté fyzické násilí.

Fyzického násilí se někdy dopustilo 85 % klientů, proti svým blízkým někdy zaútočilo nejméně 71 % klientů, 69 % klientů napadlo přinejmenším někdy partnera či partnerku.

Výsledky ukazují na jednoznačné rozdíly mezi pohlavími a typy zkušeností, zejména se zvláště závažnými formami násilí. Zatímco 42–58 % mužů nikdy nezažilo, že by je někdo blízký k něčemu přinutil hrozbou násilí, opakovaně bil nebo bolestivě poranil, u žen tento podíl činí pouze 13–18 %. Ženy jsou také daleko více ohroženy vysokou frekvencí násilí – zatímco zkušenosti mužů byly častěji jen výjimečné, u žen šlo převážně o opakované či přímo časté zážitky násilí ze strany blízké osoby. Fyzické napadení partnerem či partnerkou někdy zažilo 94 % žen, ale pouze 50 % mužů. Muži se naopak častěji stávali obětí napadení ze strany kamaráda a známého – někdy tuto zkušenost zažilo 79 % mužů a 36 % žen. Ze srovnání dalších osob pro ženy představoval větší hrozbu sourozenec, pro muže zase otec.

V závěru krátce shrneme i některá zjištění části zaměřené na postoje a potřeby klientů, kteří obecně vyjadřovali potřebnost specifického terapeutického programu. Klienti často zažívají situace spojené s obtížemi v oblasti seberegulace nebo jsou vystaveni ohrožujícím situacím. Vybavují se jim nepříjemné vzpomínky na násilí (pouze 6 % klientů se nepříjemné vzpomínky nevybavují nikdy); 76 % klientů si přeje na podobné zážitky zapomenout. Tři čtvrtiny klientů pocítují, že násilné zážitky měly vliv na jejich život, z toho 29 % klientů hodnotí tento vliv jako velký.

U zhruba čtvrtiny klientů se vcelku pravidelně vyskytovaly takové odpovědi, které nevypovídají o silnější potřebě intervence (nechť zabývat se tématem, vnímání jiných priorit), i tito klienti většinou vyjadřovali určitá přání a potřebu umět lépe zacházet s agresí svojí či druhých lidí, zejména v orientaci na budoucnost. Přibližně třetina klientů, zejména žen ve středním věku, ve všech ohledech vyjadřuje velmi silnou potřebu zpracovávat a dále se zabývat tématem násilí.

Konflikt zájmů: Bez konfliktu zájmů.

LITERATURA / REFERENCES

U autora.